

Povinnosť obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti **Obligation of an accused person to tolerate acts of identity determination**

JUDr. Karol Čopák LL.M

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva
Ústav verejného práva, externý doktorand

Anotácia

Jednou z povinností obvineného je jeho povinnosť strpieť úkony orgánov činných v trestnom konaní a súdov na zistenie jeho totožnosti. Plnenie tejto povinnosti obvineného má viacero významov. Zároveň plnenie tejto povinnosti obvineného je spojené s viacerými teoretickými a aj aplikačnými problémami. Plnenie tejto povinnosti je zároveň limitované minimálne rámcovou zákonnou úpravou. Účelom príspevku je naznačenými problémami súvisiacimi s touto povinnosťou obvineného sa zaoberať a zistiť jej legitimitu a legalitu.

Annotation

One of the obligations of an accused person is to tolerate the acts of law enforcement authorities in a criminal process and the courts to determine the identity of an accused person. The fulfillment of this obligation has various significance. The fulfillment of this obligation is simultaneously connected with various theoretical and applicable issues. The fulfillment of this obligation is simultaneously limited, at the very least, by legislation framework. The purpose of this contribution is of suggested issues related to this obligation of an accused person to deal with and find out its legitimacy and legality.

Kľúčové slová

Zistenie totožnosti obvineného, povinnosti obvineného, legitimita, legalita

Keywords

Determination of identity of an accused person, obligations of an accused person, legitimacy, legality

Úvod

Medzi povinnosť obvineného^[1] patrí aj jeho povinnosť strpieť úkony orgánov činných v trestnom konaní a súdu na zistenie totožnosti obvineného (§ 123 ods. 2 TP). Ide o jednu zo zásadných povinností obvineného, a okrem povinnosti dostaviť sa na predvolanie aj najdôležitejšiu. Hodnoverné zistenie totožnosti obvineného zo strany príslušných orgánov je totiž základným pilierom efektívneho boja štátu proti kriminalite v spoločnosti. Povinnosť obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti je inštitútom umožňujúcim dosiahnutie verejného statku (dobrá) spočívajúceho v náležitom zistení trestných činov a spravodlivom potrestaní ich páchatel'ov (§ 1 TP). Existenciou uvedenej povinnosti je tiež sledovaný účel obmedzenia možnosti páchatel'ov trestných činov vyhnúť sa trestnému konaniu a jeho dôsledkom. Je prostriedkom vylúčenia nevinných osôb spod podozrenia z nelegálnej činnosti. Je prvkom zabezpečujúcim zabráneniu zámeny osôb, na ktoré by mali dopadať obmedzenia a dôsledky

spojené s trestným konaním. Je garantom zistenia skutočného rozsahu práv a povinností obvineného v trestnom konaní a je významným činiteľom pri riešení prejudiciálnych otázok, ktoré môžu počas trestného konania v súvislosti s osobou obvineného vyvstať. Preto všetko je významným faktorom ochrany individuálnych práv jednotlivcov pred neodôvodneným stíhaním a odsúdením.

Z metodologického hľadiska sa nám zdalo ako najvhodnejšie poňať uvedenú povinnosť obvineného v tomto príspevku ako formu obmedzenia informačnej autonómie obvineného vo vzťahu k prvkom jeho osobnosti utvárajúcich jeho totožnosť, ako povinnosť obvineného strpieť spracúvanie údajov o jeho osobe príslušnými orgánmi na účely trestného konania. Zároveň načrtujeme (vychádzajúc zo záverov súdnej praxe) predmetnú povinnosť z hľadiska významu zistenia totožnosti obvineného pre trestné konanie. S tým súvisí aj ďalší obsah tohto príspevku, v ktorom sa problematikou realizačných povinností obvineného zaoberáme len rozsahu ich vymedzenia vo vzťahu k rámcovej povinnosti obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti. Komplexný pohľad na povinnosti obvineného, ktoré nemusia obvinenému vzniknúť v súvislosti s potrebou zistenia údajov o jeho totožnosti, ale napr. za účelom zistenia, či je obvinený osobou, ktorá nechala na mieste činu stopy (povinnosť strpieť prehliadku tela, povinnosť strpieť odber biologického materiálu, povinnosť strpieť snímanie daktyloskopických odtlačkov) ponúkame na inom mieste.^[2]

I. Vymedzenie základných pojmov

Prv než pristúpime k bližšiemu skúmaniu obsahu povinnosti obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti, považujeme za nevyhnutné v prvom rade vymedziť kľúčové pojmy súvisiace s témou tohto príspevku. Ide o pojem totožnosť osoby a údaje o totožnosti osoby.

Nájsť jednoznačnú definíciu pojmu „totožnosť osoby“ nie je jednoduchou úlohou. S pojmom totožnosť osoby totiž v rámci svojho odborného jazykového aparátu nepracuje len vedný odbor trestné právo. Naopak, s predmetným pojmom sa možno stretnúť aj v oblasti kriminalistiky, filozofie, psychológie či sociológie. Preto pojem totožnosť osoby môže mať vzhľadom na rôznorodosť oblastí spoločenského (vedeckého) života, ktoré s týmto pojmom pracujú, rôzny význam (inak si ho bude vykladať právnik – zohľadňujúc obsah a účel interpretovanej právnej normy, iným spôsobom filozof či psychológ a odlišne naň bude nazerať sociológ).

V najširšom zmysle slova možno pojem totožnosť osoby (osobná identita) vnímať prizmou metafyziky^[3] ako osobnú jedinečnosť, ktorá určitým spôsobom prináleží každej jestvujúcej bytosti.

Sociológia spája totožnosť osoby s pôsobením jednotlivca v spoločnosti a rozumie pod týmto pojmom stotožnenie sa konkrétnej bytosti s určitou skupinou ľudí, začlenením sa medzi nich. Človek je občanom nejakého štátu, hlási sa k národu, jazyku, etniku, náboženstvu. Spoločne s ostatnými členmi v danej skupine konzumuje aj vytvára určitú kultúru. Osoby v rámci svojej totožnosti z hľadiska sociológie majú svoje vlastné sociálne role, prostredníctvom ktorých sa usilujú naplňovať určité ciele a snažia sa ovplyvniť spoločenské usporiadanie určitým smerom.^[4]

Konečne sa dostávame k právnomu vymedzeniu pojmu totožnosť osoby. Z hľadiska doktrínálneho možno v tomto smere poukázať najmä na známu teóriu objektu, ktorú sformuloval Günter Dürig.^[5] Totožnosť osoby Dürig označil za súčasť ľudskej dôstojnosti. Podľa teórie objektu je (právna) totožnosť

osoby prostriedkom, ktorý zabraňuje tomu, aby bol konkrétny jednotlivец postavený štátnou mocou do role objektu, v ktorej by sa stal púhym prostriedkom a bol by umenšený do podoby druhovo zameniteľnej veličiny.^[6]

Z hľadiska legislatívneho v podmienkach Slovenskej republiky pojem totožnosť osoby v súčasnosti nie je legálne definovaný pre právny poriadok, a to ani všeobecne ani špecificky pre konkrétne odvetvie právneho poriadku. Nie je tomu tak teda ani na účely trestného konania (resp. v tomto prípade na účely výkladu § 123 ods. 2 TP). Z uvedeného dôvodu sa pokúsime na tomto mieste uviesť vlastnú definíciu pojmu „totožnosť osoby“, ktorá podľa nášho názoru obsahovo zodpovedá účelu ust. § 123 ods. 2 TP, v ktorom je ustanovená povinnosť pre osobu obvineného strpieť úkony na zistenie jej totožnosti.

Totožnosťou osoby (osobnou identitou) je podľa nášho názoru možno rozumieť jedinečné individuálne bytie osoby, tvorené súborom znakov (identifikátorov) rôznej povahy (prirodzené, geneticky dané, získané v interakcii s okolitým svetom, získané z titulu subjektu práv a povinností), vďaka ktorým možno jednu osobu odlišiť od ostatných osôb tak, že medzi týmito osobami navzájom sa vylúči možnosť ich vzájomnej zámény. Zákoncom ustanovený okruh identifikátorov sú orgány štátu oprávnené zaznamenávať na rôzne účely, pričom primárne pôjde o umožnenie zistenia totožnosti osoby aj v iných sférach ako je trestné konanie.

Druhým kardinálnym pojmom je pojem **údaje o totožnosti osoby** (konkrétne obvineného). Tento pojem je obsiahnutý v ust. § 207 ods. 2 TP a následne nepriamo špecifikovaný ako osobné údaje obvineného (§ 207 ods. 1 TP). Sme presvedčení, že týmto pojmom zákonodarca v čase tvorby znenia Trestného poriadku myslel práve také údaje, ktoré Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky v rámci vnútornej správy o osobách zhromažďuje práve za účelom zabezpečenia nadobudnutia údajov o totožnosti jednotlivca a uľahčenia overenia jeho totožnosti v styku s orgánmi štátu, príp. v inom právne relevantnom styku s inými subjektmi.^[7]

Za súčasnej legislatívnej situácie, najmä na úrovni Európskej únie ale aj na ústavnej úrovni a zákonnej úrovni, je potrebné pojem „osobné údaje“ rozumieť ako **pojem širší vo vzťahu k pojmu „údaje o totožnosti obvineného“** (§ 207 ods. 2 TP). Ak sa totiž v trestnom konaní nepodarí zistiť údaje o totožnosti obvineného, tak sa napr. k uzneseniu namiesto nich majú priložiť daktyloskopické odtlačky, obrazové záznamy, údaje o vonkajšom meraní tela, zvláštnych telesných znameniach, prezývka alebo iné označenie a podrobný opis osoby. Všetky vyššie uvedené identifikátory (údaje o totožnosti i fotografie, daktyloskopické odtlačky a pod.) totiž spadajú pod rámcový pojem „osobné údaje“ (čl. 22 ods. 1 Ústavy SR), „údaje o osobe“ (čl. 19 ods. 3 Ústavy SR), či „osobné údaje“ v zmysle čl. 4 bod 1 GDPR.

Súčasný legislatívny trend je nastavený na široké ponímanie osobných údajov. Za **osobné údaje** preto možno považovať akékoľvek informácie týkajúce sa identifikovanej alebo identifikovateľnej osoby, ktorú možno na základe takých informácií identifikovať (stotožniť) priamo alebo nepriamo, najmä odkazom na identifikátor, ako je meno a priezvisko, dátum narodenia, rodné číslo, názov, sídlo, identifikačné číslo, lokalizačné údaje, online identifikátor, alebo odkazom na jeden či viaceré prvky, ktoré sú špecifické pre fyzickú, fyziologickú, genetickú, mentálnu, ekonomickú, kultúrnu alebo sociálnu identitu tejto osoby.

Údajmi o totožnosti obvineného a údajmi môžu byť akékoľvek údaje zabezpečujúce jeho jednoznačnú nezameniteľnosť s iným subjektom, o čom svedčí aj recentná rozhodovacia prax. Ako uviedol napr. Najvyšší súd ČR – pre priebeh trestného konania je primárne rozhodujúca fyzická identita osoby, voči ktorej bolo zahájené trestné konanie a vedené trestné stíhanie pre konkrétny skutok.^[8] Overenie pravdivosti údajov o totožnosti obvineného je nemenej dôležitou úlohou príslušných orgánov zúčastnených na trestnom konaní, no v tomto ohľade ide o sekundárny (aj keď nemenej dôležitý) cieľ. Primárnym cieľom je zabezpečiť, aby sa trestné stíhanie viedlo voči tej entite, ktorá hoci by aj vystupovala pod falošnou identitou, alebo jej identitu by nebolo možné zistiť, no zo spáchania trestného činu je práve ona podozrivá a z toho dôvodu s ňou ako s obvineným príslušné orgány konajú a na ňu dopadajú dôsledky trestného konania.

II. Totožnosť osoby a údaje o totožnosti ako predmet právnej úpravy

Každý subjekt práva, či už fyzická osoba alebo právnická osoba, má svoju jedinečnú totožnosť, ktorá sa kreuje, vytvára, mení a existuje počas celej doby trvania existencie konkrétnej osoby. Právo ako jeden zo základných regulátorov spoločenských vzťahov má pri kreovaní totožnosti osôb nezastupiteľnú úlohu. Medzi základné pozitívne záväzky demokratických štátov totiž patrí aj vytvorenie podmienok pre existenciu právnej totožnosti každej osoby. Zároveň zásahy smerujúce voči totožnosti osoby (právnej, ekonomickej, sociálnej a pod.) sú zásahmi do jej osobnostnej (pri fyzických osobách) alebo korporátnej integrity. Preto totožnosť osoby ako aj údaje o totožnosti sú relevantným predmetom právnej ochrany a z toho titulu i predmetom právnej úpravy, ktorá špecifikuje obsah a rozsah (limity) právnej ochrany totožnosti osoby a údajov o totožnosti osoby.

Ústava SR predstavuje základný pilier ochrany totožnosti osôb a ochrany údajov o totožnosti osoby tým, že každému jedincovi zaručuje nedotknuteľnosť jeho osoby a právo na život. Každému zaručuje nedotknuteľnosť súkromia. Každému zaručuje ochranu ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a ochranu mena. A konečne – každému zaručuje ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe (čl. 19 ods. 3 Ústavy SR). Z textácie ústavnej normy je ale hneď zrejmé, že Ústava SR neposkytuje údajom o osobe absolútnu ochranu. Ochrana požíva iba neoprávnené nakladanie s údajmi o osobe. Naopak – oprávnené nakladanie s údajmi o osobe, a to aj bez súhlasu dotknutej osoby, ktorého cieľom je dosahovanie iného právneho dobra (spoločenského záujmu) pod ústavnú ochranu nespadá. Preto možno prijať záver, že ani ochrana totožnosti osoby (a do nej spadajúca ochrana údajov o totožnosti) nie je bezbrehá, ale má celkom zreteľné limity, ktoré je povinný rešpektovať každý subjekt práva. Čo vo svojej podstate znamená, že každý subjekt práva je povinný rešpektovať nevyhnutné a svojou povahou primerané zásahy do svojej totožnosti, najmä tým, že za určitých právom (zákonom) predpokladaných situácií strpí zásahy do svojej osobnostnej príp. korporátnej integrity, týkajúcej sa jeho totožnosti.

So zásahmi do totožnosti osoby sa stretávame v rôznych oblastiach právnych vzťahov. Pri fyzických osobách v podstate od narodenia, pri právnických osobách od ich založenia. A to napr. už tým, že z právneho poriadku vyplýva povinnosť prideliť každej fyzickej osobe a právnickej osobe určité údaje, ktoré spolu s inými údajmi kreujú ich právnu totožnosť. Pri fyzických osobách ide klasicky o pridelenie mena a priezviska, pretože v zmysle § 1 ods. 1 a § 4 ods. 1 zákona č. 300/1993 Z. z. o mene a priezvisku v znení neskorších predpisov každá fyzická osoba musí mať meno a priezvisko. Zákonom stanovenému okruhu osôb sa prideľuje rodné číslo ako trvalý identifikačný osobný údaj fyzickej osoby, ktorý

zabezpečuje jej jednoznačnosť v informačných systémoch (§ 2 ods. 1 zákona č. 301/1995 Z. z. o rodnom čísle v znení neskorších predpisov). Štát zároveň vedie štátnu evidenciu o osobnom stave fyzických osôb (matrika), do ktorej sa povinne zapisujú také údaje o totožnosti ako sú deň, mesiac, rok a miesto narodenia dieťaťa, meno, priezvisko, pohlavie a rodné číslo dieťaťa, deň, mesiac, rok a miesto úmrtia, meno, priezvisko, rodné priezvisko, miesto trvalého pobytu a štátne občianstvo zomretého.

Vo vzťahu k právnickým osobám možno poukázať na to, že základnými predpokladmi ich existencie sú názov (ktorý musí byť určený už pri ich zriadení), sídlo (ktoré musí byť určené pri ich vzniku), identifikačné číslo (ktoré právnickým osobám prideliuje Štatistický úrad SR) a tiež, že právnická osoba musí byť zapísaná v zákonom stanovenom registri (napr. obchodný register vedený registrovými súdmi, register organizácií vedený Štatistickým úradom SR a pod.)

Ako vidno, štát na základe zákonných oprávnení systematicky zhromažďuje, uschováva a rovnako tak aj používa na dosahovanie celospoločenských cieľov kvantum informácií (údajov) o totožnosti fyzických a právnických osôb. Ide o údaje verejnej povahy, ktoré sa týkajú oblasti súkromia subjektov práv.^[9]

Nie je preto prekvapením, že aj v oblasti trestného práva sa možno stretnúť s oprávnením orgánov štátu, ktoré s cieľom efektívneho boja s kriminalitou (legitímny cieľ), na základe zákona, spĺňajúceho kvalitatívne požiadavky medzinárodnej ochrany práv (legalita) môžu v nevyhnutnom rozsahu (proporcionalita) zasahovať do oblasti totožnosti osôb, tým že sú oprávnené získavať, uchovávať a používať údaje o totožnosti osôb alebo údaje, na základe ktorých totožnosť osôb vedia zistiť. To všetko aj bez súhlasu či dokonca bez vedomia dotknutých osôb [čl. 6 ods. 1 c) a e) GDPR]. Na druhej strane potom existuje povinnosť dotknutých osôb takéto zásahy strpieť.

III. Povinnosť obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti

III.1 Základné východiská

Povinnosť obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti, ako už bolo vyššie naznačené, je vo svojej podstate jednou z foriem obmedzenia práva na súkromie obvineného štátom, ktoré zasahuje do oblasti informačného sebaurčenia obvineného o svojej osobe a to za účelom dosiahnutia celospoločensky prospešného cieľa. Prípustnosť takéhoto zásahu musí za každých okolností zodpovedať ústavným a medzinárodným štandardom, ktoré sú vlastné takémuto druhu obmedzenia základného práva. Tak ako v iných prípadoch oprávnených zásahov do ľudských práv, aj v tomto prípade možno medzinárodné štandardy vnímať prizmou trojkrovového testu, podstatou ktorého je skúmanie zásahu prostredníctvom troch hľadísk – hľadisko legality, hľadisko legitimacy a hľadisko proporcionality.^[10]

Legalita zásahu do práva na súkromie znamená, že štát môže do práva na súkromie zasiahnuť iba na základe zákona. Preto v rámci legality zásahu sa skúma, či k nemu došlo v súlade s platnými právnymi predpismi, pričom sa prihliada aj na to, či právny predpis bol verejne publikovaný, a teda dostupný, a či jeho následky boli predvídateľné. Skúma sa teda aj kvalita zákonnej úpravy, ktorá je základom zásahu do práva na súkromie.

V podmienkach Slovenskej republiky povinnosť obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti predmetné kritérium, podľa nášho názoru, spĺňa.

Právnym základom tejto povinnosti je totiž všeobecne záväzný právny predpis so silou zákona. Primárne ide o Trestný poriadok, a to nie len v ust. § 123 ods. 2 in fine TP, v ktorom je existencia tejto povinnosti obvineného deklarovaná, ale aj na iných miestach, v ktorých sú normované procesné postupy, ktorých vykonanie je obvinený povinný strpieť za účelom zistenia svojej totožnosti zo strany orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Ide napr. o ust. § 58 ods. 1 písm. c) TP, v zmysle ktorého sa o každom úkone trestného konania spisuje zápisnica, ktorej obsahom sú okrem iného aj údaje o totožnosti osoby, ktorá sa na úkone zúčastnila (môže ísť pochopiteľne o osobu obvineného). Ďalej možno spomenúť ust. § 122 ods. 1 TP, v zmysle ktorého je potrebné pred prvým výsluchom obvineného vždy zistiť jeho totožnosť, či ust. § 207 ods. 1 TP, z ktorého možno interpretáciou vyvodiť povinnosť obvineného podrobiť sa odňatiu daktyloskopických odtlačkov, povinnosť strpieť zhotovenie obrazových záznamov, povinnosť strpieť vonkajšie meranie tela, obhliadku tela za účelom zistenia zvláštnych telesných znamení a zaznamenania údajov zistených týmito procesnými postupmi, a to práve za účelom zistenia skutočnej totožnosti obvineného.

Možno však spomenúť aj iné zákony, ako napr. Občiansky zákonník, ktorý vo svojom ust. § 12 ods. 2 ustanovuje tzv. zákonnú licenciu pre orgány štátu, ktoré sú oprávnené na účely trestného konania (slovami Občianskeho zákonníka – na úradné účely) zasiahnuť do osobnostných práv fyzickej osoby (bez jej povolenia), a to aj tým, že vyhotovia alebo použijú podobizne, obrazové snímky, zvukové alebo obrazové a zvukové záznamy práve na úradné účely (t. j. aj na účely zistenia totožnosti obvineného) v súlade s podmienkami a v rozsahu vyplývajúcimi z osobitného zákona (napr. Trestného poriadku).

Tiež možno spomenúť zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore (ďalej aj ako „ZoPZ“) a jeho ust. § 20a ods. 1, v zmysle ktorého je policajt oprávnený okrem iných aj osobe zadržanej, osobe zatknutej a osobe obvinenej zo spáchania trestného činu odobrať daktyloskopické odtlačky, zisťovať telesné znaky, vykonať meranie tela, vyhotoviť obrazové, zvukové a obdobné záznamy a odobrať vzorky biologických materiálov. Pričom takéto údaje môžu byť použité na účely ich vyhľadávania a porovnávaní v informačných systémoch Policajného zboru. To všetko nepochybne aj pri zisťovaní totožnosti takej osoby.

Legitimita zásahu do práva na súkromie znamená, že do práva na súkromie možno zasiahnuť len vtedy, keď je to v záujme štátu z dôvodov ochrany národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, predchádzania nepokojov a zločinnosti, v záujme spoločnosti z dôvodu ochrany zdravia a morálky, zabezpečenia hospodárskeho blahobytu krajiny a v záujme jednotlivcov z dôvodu ochrany ich práv a slobôd. Aj toto hľadisko povinnosť obvineného v zmysle § 123 ods. 2 TP spĺňa. Účinný boj s trestnou činnosťou a spravodlivé potrestanie páchatelov (§ 1 TP) je nepochybne legitímnym cieľom, ktorý možno podradiť pod kategóriu ochrany bezpečnosti a predchádzania zločinnosti. Okrem už vyššie uvedeného ust. § 1 TP pomenúva *expressis verbis* vo vzťahu k zberu a používaniu osobných údajov napr. zo strany Policajného zboru ust. § 69 ods. 1 v spojení s § 69a ods. 1 ZoPZ, v zmysle ktorých je Policajný zbor oprávnený pri odhaľovaní trestnej činnosti, zisťovaní páchatelov trestných činov, vyšetrovaní trestných činov, stíhaní trestných činov a výkone rozhodnutí v trestnom konaní získavať a inak spracúvať osobné údaje (teda aj údaje o totožnosti osoby a údaje potrebné za zistenie totožnosti osoby).

Napokon tretie hľadisko – *proporcionalita zásahu* znamená, že k zásahu možno prikrčiť len vtedy, keď je to nevyhnutné (sledovaný cieľ nemožno dosiahnuť miernejšími prostriedkami) a iba v duchu požiadaviek kladených na demokratickú spoločnosť vyznačujúcu sa pluralizmom, toleranciou a voľným

duchom. Zákonným východiskom proporcionality zásahov do ľudských práv a základných slobôd v oblasti trestného procesu je ust. § 2 ods. 2 TP, ktoré v sebe inkorporuje zásadu zdržanlivosti pri zásahoch do základných práv a slobôd osôb. Môže sa tak udiť vždy výlučne v miere nevyhnutnej na dosiahnutie účelu trestného konania, pričom treba rešpektovať dôstojnosť osôb a ich súkromie. Iným ustanovením Trestného poriadku, ktoré v sebe nesie hodnotový odkaz proporcionality je ust. § 55 ods. 1 TP, v zmysle ktorého musia orgány činné v trestnom konaní, súd a osoby príslušné vykonávať úkony trestného konania zaobchádzať s osobami zúčastnenými na úkone tak, ako to vyžaduje účel trestného konania. Pritom sa vždy musí rešpektovať ich dôstojnosť a ich ústavou zaručené základné práva a slobody. Vo vzťahu k povinnosti obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti sa proporcionality prejavuje v tom, že orgány činné v trestnom konaní a súdy by mali pri napĺňaní cieľa, vyplývajúceho z predmetnej povinnosti, použiť najskôr postupy, ktoré sú svojou povahou najmiernejšie vo vzťahu k právam obvineného. Zásahy svojou povahou dôraznejšie (zasahujúce do práv obvineného vo väčšom rozsahu), by mali prísť na rad až vtedy, ak miernejšie prostriedky nie sú účinné a použité dôraznejších prostriedkov je preto nevyhnutné.

Trestný poriadok na uvedenú požiadavku pamätá, a to napríklad tým, že v ust. § 207 ods. 1 TP je možnosť pripojiť k uzneseniu o vznesení obvinenia daktyloskopické odtlačky, obrazové záznamy, údaje o vonkajšom meraní tela, zvláštnych telesných znameniach a uvedenie prezývky alebo iného označenia a podrobného opisu osoby formulovaná ako možnosť subsidiárna, nastupujúca až po tom, čo zlyhá možnosť dôveryhodného zistenia totožnosti obvineného štandardnými a svojou povahou miernejšími prostriedkami (napr. nahliadnutím do občianskeho preukazu obvineného).

Na druhej strane Trestný poriadok nevytvára výslovný systém poradia jednotlivých subsidiárnych prostriedkov slúžiacich na zistenie totožnosti obvineného. Podľa nášho názoru tento systém postupnosti však ani nie je možné vytvoriť, a medzinárodným štandardom vyhovuje aj zákonné ustanovenie, ktoré tieto postupy obsahuje v náhodnom poradí. Tu sa totiž vytvára priestor na vyhodnotenie konkrétnej procesnej situácie, ktorá má príslušné orgány doviesť k správnej interpretácii a aplikácii zákonného ustanovenia.

Podstatou tohto problému je fakt, že ESĽP priznáva nosičom informácií, ktoré môžu viesť k zisteniu totožnosti obvineného, rôzny stupeň ochrany. Kým údajom zhromažďovaným vo verejných registroch totožnosti (meno, priezvisko, dátum narodenia a pod.) priznáva najmenší stupeň ochrany, vyšší stupeň ochrany priznáva napr. fotografiám tváre, či obrazovým a obrazovo-zvukovým záznamom. Rovnaký stupeň ochrany ako fotografie požívajú daktyloskopické odtlačky končatín fyzických osôb. Vrchol tejto pomyselné pyramídy predstavujú vzorky buniek z tela osôb a vzorky DNA. V tejto súvislosti možno poukázať na závery v známom prípade *S. a Marper proti Spojenému kráľovstvu*, v ktorom ESĽP vyslovil, že: „Súd sa domnieva, že prístup zvolený orgánmi Dohovoru vo veci fotografií a hlasových záznamov musí byť rovnako použiteľný na odtlačky prstov. (...) V danej veci súd okrem toho poznamenáva, že odtlačky prstov sťažovateľov boli odobraté v rámci trestného konania tak, aby boli následne zaznamenané do národnej databázy za účelom ich stáleho uchovania a pravidelného automatického spracúvania s cieľom identifikovať trestnú činnosť. V tomto ohľade každý na základe toho, aké informácie vzorky buniek a profily DNA obsahujú, musí pripustiť, že uchovávanie tohto materiálu má omnoho väčší dopad na súkromný život než odtlačky prstov.“^[11]

Obdobný záver vyplýva aj z rozhodovacej praxe súdov, z ktorej možno dovodiť, že pri zisťovaní totožnosti obvineného sú príslušné orgány povinné najskôr povinné využiť postupy, pri ktorých je možné zistiť totožnosť obvineného s jeho (hoci aj implicitným) súhlasom – napr. nazretie do dokladu totožnosti, vyhotovenie fotografie tváre so súhlasom obvineného. Pričom k využívaniu právnych inštitútov, ktoré súhlas obvineného nevyžadujú, je s prihliadnutím na zásadu proporcionality možné využiť až vtedy, ak nemožno súhlas obvineného získať.^[12]

III.2 Predpoklad vzniku povinnosti obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti

Zákon bližšie výslovne nešpecifikuje predpoklady (právne skutočnosti), ktorých predchádzajúce splnenie by bolo nevyhnutným predpokladom pre vznik povinnosti obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti. V zásade platí, že táto potreba vzniká už v počiatočných štádiách trestného konania – t. j. v momente, keď orgány činné v trestnom konaní chcú vzniesť obvinenie konkrétnej osobe. Jednoznačne tomu nasvedčuje aj znenie ust. § 206 ods. 3 TP, z ktorého vyplývajú formálne náležitosti uznesenia o vznesení obvinenia, medzi ktoré patrí aj označenie osoby, voči ktorej sa vznáša obvinenie. S prihliadnutím na ust. § 180 TP v spojení s § 163 ods. 2 TP sa označením osoby, voči ktorej sa vznáša obvinenie, rozumejú údaje o mene a priezvisku, dátum a miesto narodenia a adresa bydliska, prípadne aj iné údaje potrebné na to, aby obvinený nemohol byť zamenený s inou osobou.

Ak orgány činné v trestnom konaní majú dôvodné pochybnosti o pravej totožnosti obvineného, alebo ak nezisťovali totožnosť obvineného riadne, je tento nedostatok v ich procesnom postupe závažnou procesnou chybou v zmysle § 241 ods. 1 písm. f) TP, príp. v zmysle § 244 ods. 1 písm. h) TP, v dôsledku ktorej môže súd prokurátorom podanú obžalobu odmietnuť a vrátiť vec prokurátorovi do prípravného konania na došetrenie.^[13]

Nie je však vylúčené, že táto potreba vznikne aj neskôr – teda v čase, keď sa príslušné orgány domnievajú, že totožnosť obvineného už spoznali. Nezriedka sa totiž stáva, že obvinení z toho či onoho dôvodu vystupujú pod tzv. falošnou identitou, kedy napr. predkladajú orgánom činným v trestnom konaní príp. súdom falošné doklady totožnosti, ktoré sú svojim vyhotovením v takej kvalite, že na rozpoznanie uvedenej skutočnosti (sfalšovanie dokladu totožnosti) by si vyžadovalo znalecké dokazovanie. V prípade obvinených cudzincov však ani takýto postup nemusí byť efektívny. Ak obvinený cudzinec nie je držiteľom dokladu totožnosti vydaným orgánmi Slovenskej republiky, je veľmi ľahko predstaviteľná situácia, že pravú totožnosť obvineného sa nepodarí zistiť ani do momentu právoplatného skončenia trestnej veci.

Procesné úkony, ktoré sú zo strany orgánov činných v trestnom konaní alebo zo strany súdu vykonané do doby, kým nevyjde najavo skutočná totožnosť obvineného, spravidla netreba opakovať.^[14] Ako totiž vyplýva z judikatúry – ak zistia orgány činné v trestnom konaní skutočnú totožnosť osoby, proti ktorej sa dosiaľ viedlo trestné stíhanie pod jej vymysleným (alebo cudzím) menom, nie je potrebné trestné stíhanie zastavovať a potom znovu zahajovať, ale po vykonaní zmeny v označení osoby obvineného v príslušnom uznesení o vznesení obvinenia je možné v tomto stíhaní pokračovať. Rozhodujúca je totiž fyzická identita osoby, voči ktorej sa vedie trestné stíhanie pre určitý skutok.^[15] Trestné stíhanie sa totiž vedie proti osobe vo fyzickom zmysle, t.j. proti určitému konkrétnemu subjektu, a nie proti údajom o jeho totožnosti (proti menu, priezvisku, názvu, miestu

narodenia, adrese trvalého pobytu či adrese sídla). Ak by tomu tak bolo, že pre efektívne vedenie trestného konania sú *conditio sine qua non* práve formálne údaje o totožnosti obvineného, tak samotná skutočnosť o nesprávnom zistení údajov o totožnosti obvineného by bola spôsobilou úplne znefunkčniť boj proti kriminalite, čo je v právnom štáte neprípustné. Netreba totiž zabúdať na to, že v praxi nemožno vylúčiť situácie, keďže sa príslušným orgánom nemusí vôbec podariť zistiť skutočné (pravé) generácie obvineného (obvinený môže byť dokonca stotožnený výlučne podľa fotografií a odtlačkov prstov).^[16]

Pre účely prípravného konania, počas ktorého sa až dodatočne zistí skutočná identita obvineného, Trestný poriadok v ust. § 207 ods. 2 upravuje procesný postup policajta, ktorý je v zmysle predmetného ustanovenia povinný upovedomiť obvineného o tom, že zistil jeho totožnosť, prípadne upovedomiť obvineného o skutočnosti, že údaje o totožnosti obvineného uvedené v uznesení o vznesení obvinenia sú iné. Zároveň je povinný túto skutočnosť zaznačiť v zápisnici. Rovnako zápisnice potom policajt doručí do 48 hodín prokurátorovi a ak je obvinený vo väzbe, aj súdu, ktorý o väzbe rozhodol, ústavu, v ktorom sa väzba vykonáva, a obhajcovi obvineného. Úkony, ktoré boli vykonané po označení obvineného podľa odseku 1 alebo pred zistením jej pravej totožnosti, nie je potrebné opakovať.

Čo sa týka neskorších štádií trestného konania, pravidlo obsiahnuté v ust. § 207 ods. 2 TP (týkajúce sa výlučne prípravného konania) možno, podľa nášho názoru, použiť analogicky aj na neskoršie štádium trestného konania, ktorým je hlavné pojednávanie, čo potvrdzuje aj recentná rozhodovacia prax trestných súdov.^[17] Upovedomenie obvineného, zaznačenie predmetnej skutočnosti v zápisnici a jej doručenie prokurátorovi v lehote 48 hodín, prípadne aj doručenie riaditeľovi ústavu na výkon väzby či riaditeľovi ústavu na výkon trestu odňatia slobody, vykoná príslušný predseda senátu (resp. samosudca).

Nemožno vylúčiť ani tú skutočnosť, že svoju skutočnú identitu v neskorších štádiách trestného konania oznámi súdu samotný obvinený, príp. prokurátor.

Ak dôjde k zisteniu totožnosti obvineného až v čase po vydaní rozhodnutia súdu na hlavnom pojednávaní do času nadobudnutia právoplatnosti tohto rozhodnutia, či dokonca až v čase po nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia súdu, Šámal upozorňuje, že v takomto prípade nie je možné obsah rozhodnutia meniť, či dopĺňať púhym opatrením predsedu senátu v tak dôležitej otázke akou meno a priezvisko, deň a miesto narodenia obvineného, prípadne aj ďalšie dôležité údaje k nemu sa vzťahujúce, ktorými je určená jeho identita. V týchto prípadoch je prípustné výlučne odvolanie proti rozhodnutiu súdu (ak pravá identita obvineného vyjde najavo v čase pred právoplatnosťou rozhodnutia), alebo návrh na obnovu konania (ak pravá identita obvineného vyjde najavo až v čase po právoplatnosti rozhodnutia súdu). Na druhej strane ale Šámal zdôrazňuje, že túto procesnú situáciu (nesprávne zistená totožnosť obvineného) je potrebné odlíšiť od situácie, keď dôjde k tzv. písárskej chybe o údajoch obvineného pri vyhotovení rozsudku (ak tieto boli zistené správne). V takomto prípade stačí, aby súd vydal opravné uznesenie, kde identifikuje svoju chybu, ktorá sa v jeho rozhodnutí v časti údajov o totožnosti obvineného vyskytla a uvedie správne údaje o totožnosti obvineného.^[18]

III.3 Obsah povinnosti obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti

Ako sme v úvode tohto príspevku naznačili – povinnosť obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti má rámcovú povahu, pretože jej obsahom je viacero čiastkových povinností obvineného. Základným znakom tejto povinnosti však je jej charakter „*omittere*“. Z charakteru tejto povinnosti vyplýva, že obvinený nie je ponímaný ako aktívna zložka – t. j. pri splnení účelu uvedenej povinnosti obvineného nie je nevyhnutná jeho aktívna účasť v tom zmysle, že by z obsahu predmetnej povinnosti vyplýval pre obvineného záväzok aktívne niečo konať. Naopak, obvinený v pozícii pasívneho objektu je povinný strpieť aktívnu činnosť iných subjektov a k strpeniu tejto činnosti ho možno zákonnými prostriedkami donucovať. To však neznamená, že obvinený by nemohol aktívne prispievať k naplneniu svojej povinnosti a jej účelu dobrovoľne. Naopak, práve aktívne dobrovoľné konanie obvineného je faktorom spôsobilým zabrániť tomu, aby bol obvinený nútený znášať dôraznejšie obmedzenia svojich práv.

V najširšom zmysle slova možno do obsahu povinnosti obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti zaradiť:

- povinnosť obvineného strpieť procesné úkony (a ich dôsledky) smerujúce k spoznaniu jeho totožnosti,
- povinnosť obvineného strpieť spoznanie a poznanie jeho totožnosti,
- povinnosť obvineného strpieť úkony na overenie jeho totožnosti.

Povinnosť obvineného strpieť procesné úkony (a ich dôsledky) smerujúce k spoznaniu jeho totožnosti je logicky v poradí prvou zo skupiny čiastkových povinností, ktorá je predpokladom poznania totožnosti obvineného a vychádza zo všeobecnej skutočnosti, že každá osoba, u ktorej vzniklo podozrenie s jej protiprávnej činnosti je orgánom činným v trestnom konaní a súdom neznáma – musia ju odhaliť. Čo v najširšom zmysle slova znamená, že musia odhaliť a spoznať aj jej totožnosť. Aby sa tak mohlo stať, zákon vo svojich ustanoveniach dáva orgánom štátu k dispozícii nástroje, vďaka ktorým sú spôsobilé zhromažďovať a v rámci svojej procesnej činnosti ďalej spracúvať také informácie a údaje, ktorých zhromaždenie a spracovanie vyvrcholí do stavu, že orgány totožnosť obvineného spoznajú v takej miere, že budú môcť v trestnom konaní proti obvinenému efektívne pokračovať. Jednoducho povedané, táto čiastková povinnosť pre obvineného znamená, že je povinný strpieť svoje vystúpenie z anonymity voči tretej strane (v tomto prípade voči orgánom štátu), ktorú inak má každá osoba garantovanú prostredníctvom svojej informačnej autonómie (sloboda rozhodovania o tom, kto, či a v akej miere bude poznať identitu osoby).

Úkony smerujúce k zisteniu totožnosti obvineného sú pomerne širokou skupinou procesných postupov, ktorej vyčerpávajúci výpočet snád' ani nie je možný. Zároveň sú tieto úkony rôznorodou skupinou aj z hľadiska intenzity a spôsobu zásahov do základných práv obvineného. Kým niektoré z nich sú mierne, a predstavujú najmenší zásah do práv obvineného (napr. nazretie do dokladov totožnosti), iné sú zjavne citeľnými zásahmi, a to nielen do súkromia obvineného, ale napr. aj do jeho dôstojnosti (napr. vyhotovovanie fotografických snímok tela, obhliadka tela za účelom zistenia jedinečných identifikačných znakov), či dokonca do slobody obvineného (väzba obvineného, ktorého totožnosť nie je možné zistiť).

Najbežnejším úkonom na zistenie totožnosti obvineného je nahliadnutie do jeho dokladu totožnosti a oboznámenie sa s údajmi o obvinenom, ktoré sú v predmetnom doklade uvedené. Nahliadnutie do dokladu totožnosti je obvinený povinný strpieť po zákonnej výzve policajta (vyšetrovateľa) alebo súdu, ktorý obvineného vyzve, aby mu obvinený preukázal svoju totožnosť. V prípade, že obvinený nevie alebo nechce svoju totožnosť preukázať, orgány činné v trestnom konaní alebo súdy môžu prikročiť k inému, neraz razantnejšiemu spôsobu zistenia totožnosti obvineného.

Dokladom totožnosti, ktorým obvinený môže preukázať svoju totožnosť je najmä občiansky preukaz alebo cestovný doklad. Okrem uvedených dokladov to môžu byť aj iné verejné listiny, a to napr. preukaz poslanca Národnej rady Slovenskej republiky, preukaz člena vlády, služobný preukaz sudcu, služobný preukaz prokurátora, služobný preukaz príslušníka ozbrojeného zboru, služobný preukaz príslušníka ozbrojeného zboru, služobný preukaz príslušníka Národného bezpečnostného úradu, potvrdenie o odovzdaní, strate alebo odcudzení občianskeho preukazu. Nemožno vylúčiť, že totožnosť obvineného budú príslušné orgány zisťovať (samozrejme aj za súčasného použitia iných postupov – napr. nahliadnutím do evidencie občianskych preukazov) aj na základe obvineným predloženého vodičského oprávnenia, karty zdravotného poistenia, či dokonca na základe ústneho vyhlásenia obvineného overeného napr. lustráciou v evidenčných systémoch.

V prípade právnických osôb bude štandardným postupom pri zisťovaní jej totožnosti napr. nahliadanie do obchodného registra alebo inej evidencie, v ktorej je právnická osoba zapísaná. Prípadne nahliadanie do jej obchodnej dokumentácie, ktorú sa orgánom činným v trestnom konaní podarilo zaistiť v predchádzajúcom procesnom postupe. Z ust. § 3a ods. 1 Obchodného zákonníka totiž právnickým osobám, ktoré sú podnikateľom v zmysle Obchodného zákonníka, vyplýva povinnosť uvádzať na obchodných dokumentoch svoje obchodné meno, sídlo alebo miesto podnikania, právnu formu, identifikačné číslo, ak im bolo pridelené ako aj označenie registra, ktorý podnikateľa zapísal, a číslo tohto zápisu.

Ak sa totožnosť obvineného (osoby konajúcej za obvineného – právnickú osobu) nepodariť zistiť štandardným spôsobom – prostredníctvom nahliadnutia do dokladu totožnosti, či lustráciou v evidenčných systémoch, pričom je nerozhodné, či obvinený nevie alebo nechce preukázať svoju totožnosť, alebo či toto overenie nie je možné vykonať hodnoverne z iných dôvodov (napr. výrazná zmena vzhľadu obvineného v dôsledku výraznej straty hmotnosti či podstúpenia zákroku plastickej chirurgie za účelom zmeny vzhľadu), Trestný poriadok výslovne počítá aj s inými postupmi, na základe ktorých možno zachytiť identifikačné črty obvineného, ktoré zabezpečia pre orgány štátu jeho nezameniteľnosť (minimalizáciu nebezpečenstva zameniteľnosti) s tretími osobami.

Ide najmä o odobratie daktyloskopických odtlačkov, vyhotovenie obrazových záznamov, zhromaždenie údajov o vonkajšom meraní tela, zvláštnych telesných znameniach a zistenie prezývky alebo iného označenia obvineného a opis osoby obvineného na základe pozorovania (§ 207 ods. 1 TP). Tento zákonom vymedzený okruh procesných postupov však nemožno považovať za vyčerpávajúci (taxatívny). Naopak ide o neuzavretý (exemplatívny) okruh procesných postupov. Totiž, ak ktorýkoľvek zákonom predpokladaný procesný postup môže napomôcť k zisteniu totožnosti obvineného, a použitie tohto postupu zodpovedá konkrétnej procesnej situácii (sú naplnené ústavné a zákonné podmienky použiteľnosti tohto inštitútu), môže byť za účelom zistenia totožnosti obvineného použitý. Možno spomenúť napr. rekogníciu *in natura* alebo na základe vyhotovených fotografií, a to v prípade, ak

obvinený nemá pri sebe doklady totožnosti a trpí amnéziou, príp. je v bezvedomí. Nie je vylúčená ani aplikácia inštitútu porovnávania údajov v informačných systémoch (§ 118 TP) v trestnom konaní pre úmyselný trestný čin, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou tri roky, korupciu alebo pre iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva (napr. porovnávanie odtlačkov zubov obvineného s výrazne zmeneným výzorom vyhotovených v trestnom konaní s odtlačkami zubov, ktoré v rámci svojho informačného systému eviduje zubný lekár osoby, ktorá má byť obvineným a pod.). Netreba zabúdať ani na postupy v rámci medzinárodnej spolupráce.

Vyhotovovanie daktyloskopických odtlačkov končatín obvineného sa vykonáva v rámci procesného postupu upraveného v ust. § 155 ods. 3 TP, systematicky zaradeného pod prehliadku tela a obdobné úkony. V rámci tohto postupu sa zabezpečujú odtlačky končatín obvineného (najčastejšie ide o odtlačky vnútorných článkov prstov obvineného, nie je však vylúčené, aby sa vyhotovili aj odtlačky iných končatín tela obvineného, ako sú napr. odtlačky chodidiel a dlaní). Vzhľadom na skutočnosť, že odtlačky končatín každého človeka sú individuálne (vždy odlišné), ich zachytenie predstavuje významný prostriedok napomáhajúci na jednej strane individualizácii konkrétnej osoby na základe zobrazenia priebehu papilárnych línií na končatine. O povinnosti poskytnutia daktyloskopických odtlačkov ako aj na následky dobrovoľného nesplnenia tejto povinnosti zo strany obvineného musí byť obvinený vždy poučený. Poučenie má slúžiť na to, aby sa obvinený rozhodol, či sa tomuto úkonu podrobí dobrovoľne. V opačnom prípade sa vedome (na základe poučenia) vystavuje prostriedkom primeraného donútenia, ktorých účelom je primäť obvineného na strpenie odobratia jeho odtlačkov. Daktyloskopické odtlačky za odoberajú postupmi kriminalistickej techniky.

Vyhotovovanie obrazových záznamov obvineného je procesný postup, ktorého právny základ možno nájsť okrem Trestného poriadku aj v Občianskom zákonníku (§ 12 ods. 2) či ZoPZ (§ 20a ods. 1). Ide o postup ktorým sa na trvanlivý nosič zachytáva podoba tváre, tela alebo časti tela obvineného s cieľom zabezpečiť na základe zachytených telesných črt tela obvineného jeho dostatočnú individualizáciu. Pričom výsledky tohto postupu (najmä fotografie) môžu príslušné orgány nielen zhotoviť ale aj ďalej používať (zverejniť v médiách pri výzve verejnosti na pomoc s identifikáciou osoby, na účely rekognície atď.). Pri uplatnení tohto postupu by orgány činné v trestnom konaní mali najskôr vyvinúť snahu, aby sa obvinený podrobil tejto povinnosti dobrovoľne. K vyhotovovaniu záznamu bez súhlasu obvineného by mali pristúpiť až potom, čo obvinený súhlas so zhotovením obrazových záznamov nechce (nevie udeliť), a zhotovenie obrazového záznamu je na zistenie totožnosti obvineného nevyhnutné. Prípadný odpor obvineného možno opäť prekonať primeranými donucujúcimi prostriedkami (napr. poriadkovou pokutou).

Zisťovanie telesných mier obvineného sa vykonáva za účelom zdokumentovania špecifických individuálnych telesných mier tela obvineného. „*Ide o súhrn číselných údajov charakteristických a špecifických pre konkrétnu osobu. Aj keď niektoré z nich (výška, šírka, váha) môžu byť pri jednotlivých osobách rovnaké, je pomerne nízka pravdepodobnosť, že viaceré osoby budú mať identické všetky zisťované telesné miery.*“^[19]

Aj prezývka obvineného, pod ktorou je známy v určitej skupine ľudí, ktorí obvineného nemusia poznať podľa údajov o jeho skutočnej totožnosti, ale ho vedia jednoznačne stotožniť na základe prezývky, pod ktorou je v tejto skupine známy a jednoznačne identifikovateľný, môže slúžiť ako

identifikačný znak na účely trestného konania. Prezývky sú veľmi často používané v skupinách zameraných na páchanie organizovaného zločinu (známe sú napr. prezývky ako „Žalud“ – Peter Steinhübel, „Kýbel“ – Róbert Lališ, „Čistič“ – Alojz Kromka atď.).

Opis osoby obvineného na základe pozorovania je procesným postupom, ktorým policajt vlastným bezprostredným pozorovaním fyzickej podoby obvineného zachytáva identifikačné znaky, ktoré odpozoroval (ide napr. o farbu vlasov, farbu očí, typ postavy obvineného, popis oblečenia obvineného, v ktoré má oblečené a pod.). Účel toho pozorovania (ohliadky) je totožný s účelom zisťovania telesných mier obvineného a môže slúžiť aj ako prostriedok zistenia totožnosti obvineného príp. prostriedok individualizácie obvineného.

Druhá čiastková povinnosť (povinnosť strpieť spoznanie a poznanie totožnosti obvineného) zaručuje orgánom činným v trestnom konaní a súdom možnosť používať a uchovávať údaje o totožnosti obvineného aj v čase, kedy bolo ukončené administratívne pátranie o totožnosti obvineného. Ide svojou podstatou o obmedzenie práva obvineného fyzickej osoby na zabudnutie jeho údajov, ktoré mu inak vyplýva z čl. 17 GDPR, prípadne ktoré vo vzťahu k obvinenému – právnickej osobe možno vyvodiť priamo z ústavnej normy čl. 19 ods. 3 Ústavy SR. Samotné jednorazové spoznanie totožnosti obvineného bez možnosti ďalšieho spracúvania a uchovávania údajov o totožnosti obvineného by nevyhovovalo účelu trestného konania, ak by po administratívnom pátraní a spoznaní totožnosti obvineného mali príslušné orgány štátu na žiadosť obvineného povinnosť vymazať (zabudnúť) zistené údaje o totožnosti obvineného a ďalej ich nespracúvať. Naopak, aby bol boj s kriminalitou v štáte účinný, je nevyhnutné, aby obvinení nemali možnosť voľnej úvahy a dispozície s údajmi o ich totožnosti spracúvanými na účely trestného konania s možnosťou prikázať orgánom ďalej tieto údaje nespracúvať. GDPR preto v čl. 23 vyslovene uvádza, že právo dotknutých osôb (v tomto prípade obvinených – fyzických osôb) vyplývajúce aj z čl. 17 GDPR (právo na vymazanie, zabudnutie údajov) môže byť právom Európskej únie alebo vnútroštátnym právom obmedzené, pokiaľ ide o nevyhnuté a primerané opatrenie sledujúce účel predchádzania trestným činom, ich vyšetrenia, odhaľovania alebo stíhania páchateľov a výkonu trestných sankcií. Vykonávacím zákonným predpisom v tejto súvislosti je napr. aj ZoPZ, a to konkrétne jeho ust. § 69 až 69g. Osobitne je potrebné ale spomenúť predovšetkým ust. § 69a ods. 5 ZoPZ, ktoré zabraňuje likvidácii osobných údajov (t. j. aj údajov o obvinených), ktoré sa uchovávajú v spisovom materiáli. Obdobná je situácia napr. aj v prípade súdov, ktoré spracúvajú údaje na základe zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj ako „ZoS“). V zmysle ust. § 79 ods. 1 ZoS spracúvajú súdy údaje vo verejnom záujme pri plnení svojich úloh. V takomto prípade opäť s poukazom na čl. 17 ods. 3 písm. b) GDPR nie je možné, aby dotknutá osoba od súdov požadovala vymazanie (zabudnutie, ďalšie nespracúvanie) svojich údajov o totožnosti. Je povinná strpieť, aby za účelom poznania jej totožnosti súdy údaje spracúvali a to bez ohľadu na vôľu dotknutej osoby (obvineného). Záujem na poznaní totožnosti obvineného je v tomto prípade nadradený záujmu obvineného na tom, aby sám rozhodoval kto a ako bude jeho údaje o totožnosti spracúvať a používať.

Poslednou, treťou čiastkovou povinnosťou obvineného je povinnosť strpieť úkony na overenie jeho totožnosti. Nepochybne existuje potreba overenia totožnosti osoby, ktorá sa ako obvinený (prípadne ako osoba konajúca za obvineného – právnickú osobu) dostavila na úkon, aby príslušné orgány konali práve s obvineným (a nie s osobou, ktorá sa napr. za obvineného vydáva). Klasicky sa tak deje v podstate na každom úkone, na ktorom sa obvinený (osoba konajúca za obvineného – právnickú

osobu) zúčastňuje. Uvedené vyplýva zo skutočnosti, že z každého procesného úkonu sa vyhotovuje zápisnica, pričom jej obsahovou náležitosťou je aj uvedenie údajov osôb, ktoré sa na úkone zúčastňujú [§ 58 ods. 1 písm. c) TP].

Záver

Na predchádzajúcich stranách sme sa snažili poskytnúť komplexnejší pohľad na jednu zo základných povinností obvineného – povinnosť strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti. Tak ako doteraz sme použili už nami v minulosti využitú a osvedčenú metódu vedeckej práce – „od všeobecného ku konkrétnemu“. Zamerali sme sa na skúmanie všeobecných otázok totožnosti, pričom sme poukázali na to, že totožnosť je významný prvok dôstojnosti človeka a jeden z dôvodov, prečo majú demokratické štáty pozitívny záväzok jednotlivcovi zabezpečiť tzv. právnu totožnosť. Následne sme prišli cez všeobecný pohľad na základné východiská povinnosti obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti, ktorými sú z pohľadu ESĽP už tradične legalita, legitimita a proporcionalita, k vymedzeniu jej predpokladov vzniku, obsahu a významu pre trestné konanie, a to aj prizmou, ktorá túto povinnosť obvineného stavia do polohy obmedzenia jeho práva na informačné sebaurčenie a spracúvanie údajov o jeho osobe zo strany štátu, no najmä cez prizmu materiálnej ochrany jeho iných základných práv v rámci trestného konania.

Samotný fakt, že štát takýmto spôsobom (získovanie a spracúvanie údajov o jedincoch) zasahuje do súkromia osoby, je nebezpečenstvom. Preto sme významnú časť nášho príspevku venovali práve ústavno-právne pohľadu na túto povinnosť.

Po tejto podrobnej analýze môžeme konštatovať, že právna úprava povinnosti obvineného strpieť úkony a zistenie jeho totožnosti v Slovenskej republike v súčasnej podobe zodpovedá medzinárodným štandardom kladeným pre povinnosti a obmedzenia práv osôb podobnej povahy v rámci štátov Rady Európy.

Použité informačné zdroje

BAKOŠOVÁ, E. – VACULÍKOVÁ, N.: Základy sociológie práva. Bratislava: VO PraF UK, 2006, s. 223, ISBN: 80-7160-229-9

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná časť. Šamorín: HEURÉKA, 2016, s. 438, ISBN: 978-80-8173-020-7

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný poriadok. Veľký komentár. Bratislava: EUROKÓDEX, 2014, s. 944, ISBN: 978-80-8155-021-8

DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Teória a prax. 2. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 1792, ISBN: 978-80-89603-74-9

FEKETE, I.: Občiansky zákonník. Veľký komentár. 1. zv. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 1288, ISBN: 978-80-8944-7503

FRONC, G.: Identita osoby v globalizujúcom sa svete.

IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: Trestné právo procesné I. Bratislava: WoltersKluwer, 2017, s. 528, ISBN: 978-80-8168-593-4

KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M.: Evropskáúmluva o lidskýchprávach. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1687, ISBN: 978-80-7400-365-3

MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár. 2. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 1393, ISBN: 978-80-8078-369-3

ŠÁMAL, P.: K postupu prizáměně identity obžalovaného v pravomocném rozsudku. In Právnírozhledy, 2000, č. 6 (cit. 05-06-2020).

ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 4700, ISBN: 978-80-7400-465-0

ŠÁMAL, P. – MUSIL, J. – KUČTA, J. a kol.: Trestní právo procesní. 4. vyd. Praha: C.H. BECK, 2013, s. 1053, ISBN: 978-80-7400-496-4

TITLOVÁ, M. – MEDELSKÝ, J.: Zákon o Policajnom zbore. Komentár. Bratislava: WoltersKluwer, 2017, s. 396, ISBN: 978-80-8168-577-4

Nález Ústavného súdu ČR, sp. zn. I. ÚS 557/09, zo dňa 18.08.2009

Nález Ústavného súdu ČR, sp. zn. III. ÚS 256/01 zo dňa 21.03.2002

Nález Ústavného súdu ČR, sp. zn. III. ÚS 2288/15, zo dňa 15.09.2015

Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 117/2007 zo dňa 04.02.2009

Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 274/05 zo dňa 14.06.2006

Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. III. ÚS 80/08 zo dňa 27.05.2008

Rozsudok ESĽP vo veci Rotaru proti Rumunsku zo dňa 04.05.2000, sťažnosť č. 28341/95.

Rozsudok ESĽP vo veci S. a Marper proti Spojenému kráľovstvu zo dňa 4. 12. 2008, sťažnosti č. 30562/04 a 30566/04

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 2016/679 zo dňa 27.04.2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov)

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov

Zákon č. 300/1993 Z. z. o mene a priezvisku v znení neskorších predpisov

Zákon č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/1995 Z. z. o rodnom čísle v znení neskorších predpisov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 647/2007 Z. z. o cestovných dokladoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 395/2019 Z. z. o občianskych preukazoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Poznámky pod čiarou

^[1] Obvineným na účely tohto príspevku budeme v súlade s § 10 ods. 12 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v účinnom znení (ďalej aj ako „TP“) rozumieť aj obžalovaného a odsúdeného, ak z povahy v príspevku uvádzaných skutočností nebude výslovne vyplývať inak. Obvineným budeme rozumieť aj osobu konajúcu za obvineného, ktorý je právnickou osobou. Tieto osoby majú totiž rovnaké povinnosti ako obvinený (§ 27 ods. 4 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

^[2] Aj doktrína trestného práva procesného v tomto smere zjavne z metodologických dôvodov v minulosti pristúpila (napriek zjavnej previazanosti a praktickej neoddeliteľnosti povinnosti obvineného strpieť úkony na zistenie jeho totožnosti s realizačnými povinnosťami obvineného, ako sú napr. povinnosť strpieť prehliadku tela za účelom identifikácie osoby obvineného, povinnosť strpieť odber biologického materiálu za účelom identifikácie osoby obvineného atď.) k ich samostatnému zatriedeniu do skupiny povinností obvineného. Napr. Polák uvádza ako samostatné povinnosti obvineného: povinnosť strpieť úkony na zistenie totožnosti, povinnosť strpieť prehliadku tela a obdobné úkony (odber biologického materiálu), povinnosť strpieť odobratie vzorky na analýzu deoxyribonukleovej kyseliny. Bližšie pozri: POLÁK, P. in IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: Trestné právo procesné. I. zv. Bratislava: WoltersKluwer, 2017, s. 215.

[3] FRONC, G.: Identita osoby v globalizujúcom sa svete.

[4] BAKOŠOVÁ, E. – VACULÍKOVÁ, N.: Základy sociológie práva. Bratislava: VO PraF UK, 2006, s. 200.

[5] Günter Dürig (nar. 25.01.1920 – zom. 22.11.1996) patril medzi kľúčové osobnosti nemeckej povojnovej štátovedy, bol spoluautorom a redaktorom snád' najvplyvnejšieho komentára Základného zákona SRN.

[6] K tomu pozri bližšie napr. nález ÚS ČR, sp. zn. I. ÚS 557/09, zo dňa 18.08.2009.

[7] Verejnými listinami, ktorými štátni občania Slovenskej republiky preukazujú svoju totožnosť sú najmä občiansky preukaz (§ 2 ods. 1 zákona č. 395/2019 Z. z. o občianskych preukazoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov) a cestovný doklad (§ 4 ods. 1 zákona č. 647/2007 Z. z. o cestovných dokladoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov). V týchto listinách sú obsiahnuté spravidla meno a priezvisko, deň, mesiac, rok a miesto narodenia, rodné číslo, pohlavie, štátna príslušnosť, podoba tváre, adresa trvalého pobytu, podpis.

[8] Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 7 Tz 5/2017, zo dňa 11.04.2017.

[9] *Rotaru proti Rumunsku*, rozsudok ESĽP zo dňa 04.05.2000, sťažnosť č. 28341/95.

[10] Bližšie k tomu pozri napr. nálezy Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 117/2007 zo dňa 04.02.2009, sp. zn. I. ÚS 274/05 zo dňa 14.06.2006 alebo sp. zn. III. ÚS 80/08 zo dňa 27.05.2008.

[11] *S. a Marper proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok ESĽP zo dňa 4. 12. 2008, sťažnosti č. 30562/04 a 30566/04, § 84 a § 86.

[12] K tomu pozri napr. nález Ústavného súdu ČR, sp. zn. III. ÚS 256/01 zo dňa 21.03.2002, v ktorom ÚS ČR uviedol: „Zákonnú licenciu v zmysle § 12 ods. 2 Občianskeho zákonníka je možné považovať za ústavne súladnú iba vtedy, ak nie je možné sledovaný úradný účel dosiahnuť použitím podobizní so súhlasom dotknutých osôb.“

[13] K tomu bližšie *mutatis mutandis* pozri napr. rozsudok Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 11 Tz 8/92, zo dňa 08.04.1992.

[14] Uvedené samozrejme neplatí bezvýnimočne. Ak totiž dôjde napr. v dôsledku zámeny totožnosti obvineného k závažnému porušeniu určitých zákonných ustanovení významných z hľadiska dodržania procesných práv obvineného alebo z hľadiska jeho postavenia (napr. uložením trestu, ktorý nemožno určitým osobám uložiť, odňatím práv obvinenému, s ktorým sa malo konať ako s mladistvým, ale v dôsledku jeho falošnej identity sa tak nestalo), je nevyhnutné nanovo opakovať úkony v takom rozsahu a takým spôsobom, aby boli naplnené zákonné požiadavky spravodlivosti konania s ohľadom na zistené skutočnosti. K tomu pozri bližšie napr. rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. zn. 7 Tz 5/2017, zo dňa 11.4.2017.

[15] K tomu pozri bližšie napr. rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. zn. 4 Tz 259/2001, zo dňa 20.12.2001.

[16] *Ib idem.*

[17] *Ib idem.*

^[18] K tomu pozri bližšie ŠÁMAL, P.: K postupu při záměně identity obžalovaného v pravomocném rozsudku. In Právnírozhledy, 2000, č. 6 (cit. 05-06-2020).

^[19] TITLOVÁ, M. – MEDELSKÝ, J.: Zákon o Policajnom zbore. Komentár. Bratislava: WoltersKluwer, 2017, s. 135.